

Öz

Türkiye’de eğlence kültürü, özellikle cumhuriyetin ilanı ile bir modernleşme sürecine girmiştir. Gazinolar da bu dönemde ortaya çıkan ve ilk örneklerine İstanbul’da rastlanan sonrasında Ankara başta olmak üzere, başka şehirlerde de yoğunlaşan önemli eğlence mekânlarındandır. Gazino eğlence kültürü, ülkede olduğu gibi, Ankara’da da etkisini 1923-90 yılları arasında göstermiş ve sonrasında yok olmuştur. Çalışma, Ankara’da faaliyet göstermiş aile gazinolarının ilk örnekleri olan 1923-60 döneminde faaliyete başlamış aile gazinolarına odaklanmıştır. Aile gazinolarının büyük çoğunluğu şehrin başkent olmasının ardından, kent planlanmış mahallerinde konumlanmıştır. Bu makale ile şehrin belleğinde uzun yıllar yer etmiş gazino mekânlarını listelemek, cumhuriyet ideolojisinin sosyal ve mekânsal yansımalarını ilgili yapılar üzerinden okumak amaçlanmıştır. Çalışma, arşiv belgeleri üzerinden, Ankara’da değişen eğlence pratikleri ve listelenen gazinoların eğlence anlayışı anlamında bağlamsal, belirli gazino yapıları özelinde ise biçimsel incelemeler doğrultusunda tamamlanmıştır. İncelenen gazinolar, başkent olmasının ardından mimari açıdan özgün örnekleri barındıran Ankara’da, değişen gündelik yaşam ve modernleşen eğlence kültürünün önemli birer kanıtı olmuşlardır. Aynı zamanda halkın modern yaşam adabını deneyimleyebiliş, öğrenebildiği birer okul görevi de üstlenmişlerdir. Yeme içme, giyim kuşam adabı mekânlarda halka gösterilmiş, öğretilmiştir. Sonuç olarak, günümüze ulaşamayan gazino eğlence anlayışının ilk örneklerini kapsayan 1923-60 dönemi gazinoları gerek mekânsal gerek sosyal anlamda önemli öğretileri barındırmaktadır. Şehir içindeki konumlanışları, iç-dış ilişki kurguları gibi mekânsal özellikleri ile özgün mimari yapılarıdır. Bu doğrultuda, incelenen aile gazinolarının hem mimari hem de sosyal anlamda güncel eğlence pratiklerine ve mekânsal uygulamalarına öğreti olacak özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Aile Gazinoları, Eğlence, Cumhuriyet Dönemi, Adab-ı Muşeret.

Modern İdeolojinin Mekânsal Oluşumu: 1923-60 Yılları Arası Ankara Gazinoları

Spatial Formation of Modern Ideology: Ankara Casinos Between 1923 and 1960

 Başak Lale

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

 Duygu Koca

Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara, Türkiye

Başvuru tarihi/Received: 12.03.2022, Revize tarihi/ Revised: 19.03.2023, Kabul tarihi/Final Acceptance: 23.06.2023

Extended Abstract

The proclamation of the Republic in Turkey, as in many other areas, is the basis of the modernization process of social life. The change of the entertainment life in everyday life practices was introduced to the public through the spaces bearing the traces of the idea of modernization and the teachings of contemporary life established in these spaces. Casino entertainment venues can be references to this architectural production. "Casinos that operated between 1923-90 went through a process of formation from 1923 to 1960, experienced the "golden age" between 1960-80, and their frequency of use decreased between 1980-90 and they disappeared in the 2000s."

The spaces of the casinos, the first examples of which appeared in Istanbul and then spread all over the country, have undergone an original formation process in the capital of the Republic. The casino structures built during the planning period of Ankara, have been qualified as original architectural structures in terms of both their location in the new plan and their spatial fiction. In parallel with this fiction, they are mediums where modern social practices were presented in a bilateral way for their periods with their understanding of entertainment. In this direction, the purpose of the study is to list the casinos that started their business in Ankara in the formation period between 1923-60, to analyze their location in the city plan, and to examine the spatial and socio-cultural formation in detail through specific examples. The socio-cultural dimension of casino entertainment venues is that they serve as schools where modern life is taught to the public in their period. In addition to the formal analysis, the examination of the social life in casinos also allows us to analyze how collective memory can be created through the ideology of the new republic.

Throughout the process of the study, it was determined that conventional archives contain only information on specific cases previously studied; however, in these archives, the unpopular structures found relatively less space in the media compared with previous structures. In this direction, another purpose of the study is to contribute to the current literature by listing and analyzing casinos that were not been listed and analyzed in advance.

In the study, first, the environment formed in the final periods of the Ottoman Empire and the beginning of the Republic was analyzed in terms of changes in entertainment practices. Then, the social segregation experienced after the republic and the formation of casinos as examples of entertainment venues produced by this segregation was discussed in the capital. In the next step, the family casinos that started their activities in Ankara during 1923-60 (the era of the formation of casinos) and whose information is available from archival documents were listed with their addresses and the opening / closing dates. Among the casinos listed, 7 (seven) examples that took part in the social life of people for a long time and frequently appeared in periodicals during the period were selected for detailed study. Casino reviews were conducted by obtaining information from photographs, posters, or advertisements available from the archives, as well as studies in the current literature. The analysis of the cases selected for the study was completed formally and contextually in the sense of the understanding offered.

As a result of the analysis, it can be said that the selected structures bear the characteristics of the newly created management ideology, both spatially and intellectually, in terms of the relationship between indoor and outdoor space, architectural features, and their use as elite entertainment venues. Casinos located primarily in the areas of Atatürk Forest Farm, Gençlik Parkı were planned together with their surrounding environment. The buildings were designed not only to create a closed mass but also to interact with their surrounding environment; thus structures could be used at all seasons with an open area.

These structures, which support the architectural formation with a socio-cultural base as the spatial counterpart of the administrative ideology, also draw attention to a subject that is gradually losing its importance today. The projects of the examined places, taking into account the city plan and the green/water combination, are the product of a different idea than the socialization places that are currently stuck on unplanned high floors in the city. In addition, these spaces, the majority of which were solved together with both indoor and outdoor spaces, allowed the citizens to spend time quietly and intertwined with nature at a daily pace, to experience and learn new habits here. Nowadays, the formation of entertainment venues operated with the criterion of income generation, which has become a standard priority in building production, is constantly being transformed by the rapid change of popular culture. Although the spaces considered present the original spatial integrity of their periods, their discourses go beyond the age.

Keywords: Ankara, Family Casinos, Entertainment, Republican Period, Eating-Drinking-Dressing Manners

Cite this article as: Lale B, Koca D. Modern İdeolojinin Mekânsal Oluşumu: 1923-60 Yılları Arası Ankara Gazinoları. Tasarım Kuram 2023;19(39):334-350.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Üzerinde yaşadığımız coğrafyada eğlence alışkanlıkları geçmişten günümüze farklılık gösterse de en önemli kırılmalarından birini modernleşme süreci adı altında 1923 sonrası, önceleri Geç Osmanlı Dönemi temelleri atılan eğlence alışkanlıklarının farklılaşmasının geniş kitlelerce benimsenmesi ile yaşamıştır. Cumhuriyetin ilanı ile, Osmanlı Devleti'nden bağımsız, milli devlet ideali doğrultusunda bir kimliğin ve kültürün oluşturulduğu, diğer pek çok alan gibi sosyal hayata da entegre edildiği bir sürecin içine girilmiştir (*Girgin Akın 2005, 8*). Bu anlamda gündelik hayat ve eğlence kültürü 1923 sonrasında tüm ülke genelinde köklü bir değişim sürecine girmiş, Osmanlı Devleti'nin geleneksel anlayışından farklılaşmıştır.

Ankara dâhilinde Cumhuriyetin ilanı ile oluşan kırılma kendini mimari anlamda ilk olarak şehrin imar politikasının kurgulanmasında göstermiştir. Bunun nedeni, bu dönemle birlikte uygulamaya konulan imar çalışmalarının, Cumhuriyet ideolojisinin net bir yansıması olmasıdır. Şehrin başkent olmasının ardından mekânsal düzenlemelerindeki amaç, Ankara'nın tüm ülkeye emsal teşkil edecek, modern bir görünüme kavuşması, yıkılan imparatorluktan bağımsız, planlı bir şehir olmasıdır. Bu anlamda şehrin planlanmasına dair ilk çalışma olarak sayılabilecek Lörcher Planı, şehrin planlı genişlemesini öngörmesinin yanında, yoğunluğu az olan, alternatif bir yerleşimi savunan, bahçe şehir fikrinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sayede, şehrin görünümü, su ve yeşil ile entegre planlanması ile giderilmek istenmiştir (*Cengizkan 2011, 30*). Lörcher Planı uygulanmamış olsa da, kendi içerisinde kategorilere ayrılmış imar bölgeleri içeren ve Jansen planına taslak olan bir plan olmuştur (*Tankut 1988, 100*). Şehrin planlanması ise 1927 yılında tamamlanan yarışma sonucu seçilen Jansen Planı dâhilinde tamamlanmıştır. Plan özünde, kat sayısı sınırlı, manzara odaklı farklı işlev bölgeleri, net bir kamu aksı içermektedir (*Şenyapılı Ö. 2013, 175*).¹

Şehrin planlı imarı içerisinde eğlence mekânları, bahsi geçen imar politikaları dahilinde üretilen ve hem mekânsal hem de ideolojik olarak Cumhuriyet fikrinin somutlaştığı alanlar olmuşlardır.

Cumhuriyetin ilanının ardından çağdaş sosyal hayata ve eğlenme alışkanlıklarına geçişin en net biçimde hissedildiği mekânlar Ankara'da konumlanmıştır. Bu ortamın oluşmasının nedenleri arasında, şehrin 1923 yılında başkent olması ile oluşan sosyal ayrışma ve bu bağlamda değişen gereksinimler gösterilebilir. Başkent olmasının ardından, büyük bir kısmı İstanbul'dan gelmiş, gelir seviyeleri, sosyal alışkanlıkları Ankara'nın yerlilerinden farklı yeni bir kesimin oluşması, o dönemde konaklama işlevini üstlenen otellerin, içerdikleri çay bahçeleri ve lokantalarla eğlenme olanağı da sunması, bahsi geçen eğlence alışkanlıklarındaki değişimin başlangıcı olarak gösterilebilir (*Tanrıkulu 1985, 23*). İlk adımları, var olan yapı stokunun kullanılması ile atılan eğlence mekânlarının üretimi, bu tarihten itibaren hız kazanmış, eğlence amacıyla hizmet veren mekânların imarı başlamıştır. Bir başkent tüm gerekliliklerini sağlaması adına imarı planlanan şehirde, eğlence mekânları sosyal olmanın ve medeni eğlence pratiklerinin deneyimlendiği yerler olmuşlardır (*Aydın vd. 2005, 404*). Başkent olmasının ardından Ankara'da eğlence-dinlenme mekânları hızla çeşitlenmiştir. Taverna, bar, restoran, halkevleri gibi farklı işlevlerde çeşitlenen bu alanların öncüsü sayılabilecek mekân, geleneksel ve modernin sentezi bir mekânsal üsluptan oluştuğu bilinen Ankara Palas olmuştur. Ankara Palas dönem dâhilinde şehre gelen üst düzey diplomatlara yönelik düzenlenen balolar, modern eğlenceler ile sonrasında dönemlerinin en önemli eğlence mekânları haline gelen Karpıç, Anadolu Kulübü, İstanbul Pastanesi gibi birçok eğlence mekânına öncülük yapmıştır. (*Cantek F. 2003, 263-278*). İlerleyen yıllarda, lokanta, meyhane, pastane, gazino gibi mekânların sayısı artış göstermiştir.² Ankara'da aile gazinolarının ilk örnekleri şehrin başkent olmasının ardından ortaya çıkmış ve çağdaş eğlenme pratiklerinin

1. Konu ile ilgili detaylı araştırma için: Lale, Başak, (2021), "Cumhuriyet Dönemi Ankara Gazinolarını "Su" Üzerinden Yeniden Okumak: Göl Gazinosu Üzerine Mekânsal Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
2. Dönem içinde faaliyet göstermiş yeme-içme mekânları hakkında daha fazla bilgi için, Tonga, Necati, (2019), "Bir Edebi Muhit Olarak Ankara (1923-1980)", Çolpan Kitap, s.171-281. Evren, Burçak, (1998), "20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara", Boyut Yayınları, s.195-233.

kurgulandığı önemli eğlence mekânlarıdır. Modernleşen eğlence anlayışının mekânsal yansımaları olan gazinolar bu bağlamda, 1923 yılı itibarı ile şehirde yayılmaya başlamış, 2000'lerden önce ise yok olmuştur. Tarih yazımında gazinoların var oluş süreci, üç ana dönem dâhilinde incelenmektedir. 1923-60 aralığını kapsayan “gazinoların “oluşum” döneminde gazino eğlence kültürü ve bu kültürün sahnelendiği mekanlar oluşmaya başlamış, 1960-80 aralığını kapsayan, gazinoların “altın çağı” döneminde mekanlar yayılım göstererek, rağbet görmeye başlamış ve 1980-90 yıllarını kapsayan “yok oluş” döneminde ise, gazino eğlence kültürü çeşitli nedenlerle yok olmuştur (*Fakir 2020 a*). Tüm bu süreç içerisinde, oluşum dönemini kapsayan 1923-60 dönemi ayrıca önem taşımaktadır. Gazinolar, hem çağdaş eğlenme fikrini halka tanıtmaları hem de ilk örnekleri Ankara’da konumlanan Cumhuriyet Dönemi mimari anlayışının özgün özelliklerini taşımaları açısından öncü olmuşlardır. Bu dönemde önemli gazino yapılarının da içinde bulunduğu mimari eserler geçmişten bağımsız, çağdaş ölçütler bağlamında planlanmıştır (*Aslanoğlu 1984, 15*). İlk dönem gazinoları, yansıttıkları çağdaş eğlence fikri ve mimari anlayışın yanı sıra, kent planlaması dâhilinde çözümlenmiş olmaları ile de farklılaşmıştır. İlk ve tek örnekleri 1923-60 döneminde faaliyete başlamış belirli gazino yapıları yalnızca tekil olarak düşünülmemiş, şehrin doğa ile ilişkili ve yeni imara açılmış bölgelerinde faaliyet göstermeye başlamışlardır (*Aslanoğlu 1998, 331*). Oluşum döneminde Ankara aile gazinoları hem halka tanıtılan çağdaş yaşam pratiklerinin hem de modernleşen mimari anlayışın sergilendiği ilk mekânlar olmaları nedeni ile tarih yazımında iz bırakmış eğlence alanlarıdır. Çalışmanın amacı, öncelikle gazino eğlence anlayışının oluşumuna ve öğretilerine değinip, bahsi geçen ilk dönem Ankara aile gazinolarının listelenmesi ve dönem dâhilinde rağbet görmüş, şehirlinin belleğinde yer etmiş olanlarının dönemin yaşantısı ve mekânsal yansımaları vurgulanarak detaylandırılmasıdır. Bu

anlamda çalışmanın ilk kısmı, cumhuriyetin ilanı ile değişen eğlence alışkanlıkları ve gazino eğlence anlayışının oluşumuna odaklanmıştır. İkinci kısımda ise 1923-60 yılları arasında Ankara’da faaliyet göstermeye başlamış aile gazinolarının listelemesini ve bu liste içinden, dönem dâhilinde gerek uzun yıllar faaliyet göstermesi gerekse süreli yayınlarda sıklıkla yer alması gibi sebeplerden halkın belleğinde yer etmiş olanlar irdelenmiştir. Bu inceleme hem gündelik kullanım hem de bu kullanımın mekânsal yansımaları bağlamında ilerlemiştir.

Mevcut mimari yazında, çalışmanın inceleme alanını oluşturan döneme dair mekânların yapısal/toplumsal değerine odaklanan çalışmalar bulunmaktadır. Fakat belirli örnekler dışında çoğu çalışma gazino yapılarına odaklanmamış, kamu yapıları incelemiştir (*Altan Ergut 2009, 124*). Bu alandaki araştırmaların eksikliği konu ile ilgili arşiv belgelerinin az olmasından kaynaklanmaktadır (*Lale 2021, 4*). Bahsi geçen dönem dâhilinde faaliyet göstermeye başlamış gazino yapılarının ve yansıttıkları eğlence kültürünün incelenmesine dair çalışmaların azlığı, konu ile ilgili araştırmaların yazına katkısının önemini de arttırmıştır. Araştırmanın yazın taraması sonucunda, mevcut çalışmaların konuyu üç grup içinde ele aldığı tespit edilmiştir. Birinci grup çoğunlukla, gazino eğlence kültürünün ortaya çıktığı İstanbul veya İzmir gazinolarına dair genel bir yaklaşım sergilediği görülmektedir (*Fakir 2020 a; Fakir 2020 b; Yazman 2009; Savur 2017; Demirli 2020*). Bununla birlikte Ankara’ya odaklanan ikinci grup çalışmalar ise Ankara’da Cumhuriyetin ilanının ardından oluşan ve değişen eğlence kültürüne genel bir bakış ortaya koymaktadır (*Önder 2012; Gültekin ve Onsekiz 2005; Tarıkulu 1985; Bayraktar 2016*). Ayrıca, üçüncü grup çalışmalar ise Ankara’da faaliyet gösteren gazino yapılarından belirli örneklerin tekil incelemelerine odaklanmıştır (*Aslanoğlu 2005; Dinçer 2017; Alpagut 2012; Aslanoğlu 1998*). Son grubu oluşturan bu çalışmalar, benzer şekilde, yapıların içinde kurgulanan gazino eğlence kültürüne değinmeden, mimari analizine odaklanmıştır. Bununla

birlikte 2000 sonrası yoğunlaşan çalışmalar, 2000’li yıllara kadar çoğunlukla bir belgeleme amacı güdülyorken, bu tarihten sonra yapıların güncel politikalar dâhilinde durumlarına yoğunlaşmıştır. Yazın taraması sonucu konu ile ilgili kaynakların önemli bir kısmının kişilerin dönem hakkındaki yorumlarını ve anılarını içeren görüş, blog yazılarından oluştuğu tespit edilmiştir. Bu anlamda yazında ikinci ve üçüncü grup arasında bağlantıyı sağlayacak olan, Ankara aile gazinolarının listelenmesi ve gazino eğlence kültürünün yaşam süreci irdelenmesini kapsayan bir çalışma bulunamamıştır. Öncelikle ilk dönemde işaret eden 1923-60 dönemi Ankara aile gazinoları listelemiş, bu mekânların ait oldukları dönemin eğlence hayatındaki yerlerini irdelemiştir. Çalışma konuyu bu yönüyle ele alarak hem mevcut yazına katkı sağlamayı hem de Cumhuriyet Dönemi modern eğlence anlayışını ilk pratiklerinin sergilendiği, 1923-60 dönemi içinde faaliyete başlamış ve günümüzde işlevini yitirmiş bu yapıları birer modern yaşam okulu olarak ele almayı amaçlamıştır.

Bu amaç doğrultusunda çalışma, arşiv taraması³ ve bu taramaların sonunda ulaşılan verilerin bağlamsal incelenmesi ile yürütülmüştür. İnceleme sonucunda 1923-90 yılları arasında faaliyet göstermeye başlamış gazinoların listelenmesine ve sonrasında eğlence kültüründe, gazinoların yok oluşuna neden olan değişimlerin tespitine dair bilgilere erişmek mümkün olmuştur. Gazinolara dair bilgi ve belgelere arşiv taramalarından ulaşılmıştır. Araştırmanın, listelenen gazinoların, dönemler dâhilinde eğlence kültüründeki değişimine odaklanan kısmında ise, Hayat, Ses gibi dönemin önemli eğlence/magazin dergilerinden, dönem gazete ilanlarından yararlanılmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde, cumhuriyetin ilanının hemen ardından eğlence kültüründe görülen değişim incelenmiştir. Özellikle halkın gazino mekânlarında gördüğü/uyguladığı belirli adab-ı muaşeret kuralları üzerinden, bir modernleşme okuması da yürütülmüştür.

İkinci bölümde Ankara’nın başkent olmasının ardından değişen modern eğlence anlayışı, mekânları ve gazinoların bu mekânların içindeki yeri irdelenmiştir. Son bölümde ise öncelikle, 1923-60 yılları arasında Ankara’da faaliyet göstermeye başlamış aile gazinolarının listelenmesi tamamlanmıştır. Bu liste içinden, dönem dâhilinde gerek uzun yıllar faaliyet göstermesi, gerekse süreli yayınlarda sıklıkla yer alması gibi sebeplerden halkın belleğinde önemli bir yer etmiş olanlar, ait oldukları eğlence anlayışı ve mimari dönem özetinde bağlamsal; gündelik kullanımın, dönemin ideolojisinin mimari olarak nasıl uygulandığını anlamak adına ise mekânsal değerleri üzerinden incelenmiştir.

1. Cumhuriyetin İlanı ile Eğlence Kültürünün Dönüşümü

Cumhuriyetin ilanı ile değişen ideolojinin yanı sıra gündelik yaşam ve eğlence anlayışı da farklılaşmıştır. Osmanlı Devleti’nde hâkim eğlence anlayışının, gündelik hayatla paralel ilerlediğini, kadın ve erkeğin eğlence alışkanlıklarının farklılaştığını, var olan mekânların çoğunlukla erkeklere yönelik olduğunu söylemek mümkündür (*Tanrıkulu 1985, 22*). Bununla birlikte devletin son dönemlerine gelindiğinde, eğlence anlayışında batı etkisinde bir ikilik görülmektedir. Tanzimat’ın ardından, özellikle İstanbul’da, önceleri geleneksel eğlence anlayışı ile yönlendirilen Osmanlı eğlence kültürü, artık Avrupa etkisi ile hem alaturka hem de alafranga tarzda eğlencelerin görüldüğü bir sürece girmiştir. Bir yanda Ramazan gösterileri, kahvehaneler, sandal ve kır gezintileri, helva sohbetleri ile geleneksel Türk eğlence anlayışı sürdürülürken, diğer yanda halkın sosyal yaşamına özellikle Fransız kültürü etkisi ile danslar, partiler, kabul günleri, balolar düzenlenmeye başlamıştır (*Özdemir 2007, 19*) (*Şekil 1*). Bu geçiş dönemi cumhuriyetin ilanı ile tamamen değişmiş, yerini yeni devlet ideolojisi ile örtüşen bir sosyo-kültürel ortam idealine bırakmıştır.

3. Çalışmanın ana hatlarını oluşturan Ankara aile gazinolarının dönemler dâhilinde listelenmesi kısmında, Müzik-Sen Ankara Genel Merkezinin sağladığı veriler araştırmanın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Merkez özellikle Ankara’da gazinoları da içine alan eğlence mekânlarını 1990’ların sonuna kadar, buldukları adres, sınıfları, faal oldukları tarihler gibi ölçütler bağlamında belgelemiştir. Çoğunluğuna erişilen bu belgelerden ve dönem süreli yayınlarından referansla farklı kaynaklarda işlev olarak, lokanta, çay bahçesi gibi adlandırılan mekânlar dâhil edilmemiştir.

Şekil 1: 20. Yy Başlarında Galata Rıhtımında Sandallar (Kaynak: Salt Araştırma, Sabiha Rüştü Bozcalı Arşivi, Envanter No: SRBDOCo373)

1923 sonrasında, bahsi geçen ikili yapıdan arındırılmış, modern düzeyde bir eğlence anlayışı oluşturma fikri, bir ilke olarak benimsenmeye başlanmıştır (*Tanrıku* 1985, 22). Osmanlı Devleti içinde eğlence çeşitlerinin ve mekânlarının diğer vilayetlerde yaygınlaşması adına bir öncü görevi üstlenen İstanbul (*Özdemir* 2007, 18), 1923 sonrasında bu vazifesini Ankara'ya devretmiştir. Ankara'da eğlence mekânlarının ve alışkanlıklarının dönüşümü Cumhuriyetin ilanı sonrası, İstanbul'dan farklı şekilde ilerlemiştir. Eski başkent İstanbul'un Tanzimat'tan alışık olduğunun aksine Ankara başkent olduğunda, çağdaş sosyal yaşama ve eğlence alışkanlıklarına aşına değildir. O dönemde gelişigüzel bir taş-toprak bütünü olarak tanımlanan şehirde (*Karaosmanoğlu* 2018, 64), gündelik hayatının bu dönemde hem kadınlar hem de erkekler için sınırlı oluşu, eğlence alışkanlıklarını da belirlemiştir. Halkın bir günü erkekler için işe gidiş ve gelişten ibaret iken, kadınlar için ise etrafi mahremiyet adına yüksek örülmüş ev bahçeleri ile sınırlı olmuştur (*Cantek* 2003, 130). Bu doğrultuda dönem içinde eğlence mekânları da gündelik alışkanlıklara bağlı olarak şekillenmiştir. Başkent olana kadar geçen süreç içerisinde, Ankara'nın en bilinen eğlence alışkanlıkları; kadın ve erkeğin ayrı ayrı katıldığı Ramazan eğlenceleri, erkeklerin

gün içinde uğradığı türküler söyleyip, oyunlar oynadığı kahvehaneler (*Evren*, 1998, s. 243), (*Şekil 2*) ailece yaz yaylarında yapılan gezilerdir (*Tanrıku*, 1985, s. 25). Bu anlamda Ankara'da kurgulanacak yeni düzen İstanbul'dan farklı olarak, hem halkın yabancısı olduğu çağdaş sosyal yaşama hem de bu imarı olmayan kasabaya planlı bir medeniyetin getirilmesine öncü olacaktır.

2. Ankara'da Modern Eğlence Kültürünün Oluşumu

Ankara'da, başkent ilan edilmesinin ardından eğlence mekânlarının üretiminde okunan önemli değişim, dönem dâhilinde şehirde farklılaşan toplumsal yapı ve sosyal ayrışma ile yakından ilişkilidir. Kente başkent oluşunun ardından gelenlerin alışkanlıkları, Ankara'nın bu tarihten sonra sosyal yaşamını ve eğlence pratiklerini doğrudan etkilemiştir. Bu değişim, önceleri sınırlı gündelik yaşama sahip yerli halktan oluşan şehrin, başkent olmasının ardından özellikle İstanbul'dan gelen kentsoylular nedeni ile olmuştur. Diplomatik sebepler ile Ankara'ya gelen ve şehrin yerlileri tarafından yabancı anlamına gelen, "yabancılar" olarak adlandırılan bu kesim (*Karaosmanoğlu* 2018, 31), İstanbul'dan aşına oldukları batılı adab-ı muaşeret kuralları⁴ ile yerlilerden farklılaşmışlardır (*Cantek* 2003, 149). Bu tabakalaşma, şehrin genelinde sosyal alışkanlıkların değişmesine ve Ankara'nın yabancısı olduğu eğlence mekânlarının üretilmesine vesile olmuştur.

Şekil 2: Ankara'da Bir Merasim Töreni, 1922, (Kaynak: Koş Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No:2000_1)

4. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için: Feliha Sedat, *Genç Kızlara Adab-ı Muaşeret Usulleri*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932. Süheyla Muzaffer (*Dalkılıç*), *Herkes İçin Modern Adab-ı Muaşeret*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1939, s. 28-29, 122.

Şehre başkent olmasının ardından yerleşmiş ve sosyal ayrışmada, yerlilerin aksine, en üst tabakada yer bulmuş, “yabanlar” için, aşınası oldukları batılı sosyal yaşamın yürütüleceği mekânların Ankara’da bulunmayışı, bu mekânların üretimi için önemli bir vesile olmuştur (Aktüre 1998, 60-61). Henüz bir kasaba görünümündeki kentin, “yeni yerlilerinin” sosyal ihtiyaçlarına hizmet edecek yapılara sahip olmaması nedeni ile hâlihazırda kullanımda olan belirli mekânlar, birer eğlence mekânı olarak da faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu yapılardan en belirginini, Ankara Palas’ın öncülük ettiği otellerdir. Oteller zamanla yalnızca konaklama amacı ile değil, içerdikleri lokanta ve çay bahçeleri ile birer eğlence mekânı olarak hizmet vermeye başlamıştır (Tanrıku 1985, 23). Bu durum, şehrin eğlence mekânları bakımından yetersiz olduğunun tam olarak anlaşılmasına ve asri alışkanlıkların tanıtılıp, deneyimlenebileceği yeni mekânların üretilmesine zemin hazırlamıştır. Şehrin farklı yerlerinde inşa edilen bu mekânlar, Ankara’nın sosyal yaşamına yön vermiş, cumhuriyet fikrinin, çağdaş eğlence kültürü üzerinden somutlaşmasını sağlamıştır.

Ankara’nın başkent ilan edilmesinin ardından, imarı dâhilinde planlanarak inşa edilen eğlence mekânları, yalnızca ihtiyaca yönelik bir çözüm olarak düşünülmemiş, aynı zamanda; halkın yeni toplum düzeninin getirdiklerini öğrenebileceği birer okul olarak tasarlanmışlardır. Duru’nun (2012) “ideal Cumhuriyeti somutlaştırma girişimi” olarak tanımladığı bu üretim süreci, kentlinin ortak bir algı kazanmasına ve uygulanmak istenen çağdaş pratiklerin mekân yolu ile tanıtılmasına katkı sağlamıştır. Ankara’da eğlence mekânları, yeni ülke ideolojisiindeki değişimin en net biçimde okunduğu toplumsal alanlar olmuşlardır. Eğlence mekânlarının üretilmesindeki en önemli etkenlerden biri, ülkeye adapte edilmek istenen çağdaş cumhuriyet fikrinin gösterilebileceği önemli yapılar olmaları olarak gösterilebilir (Cantek 2003, 262). Bu sayede şehirde yaşayan her bireyde, yeni ideolojinin somutlaştığı bu mekânların

savunduğu pratikler vasıtasıyla, ortak yaşayış ve toplumsal bellek şekillenecektir (Yalım 2002, 161). Cumhuriyetin ilanının ardından, Ankara, imarı ile ilişkili oluşmaya başlayan toplumsal bellek içerisinde yer alan eğlence mekânları ve bu mekânların hem bağlamsal hem de biçimsel özellikleri ile öncü bir şehir olmuştur.

Bu doğrultuda, eğlence mekânlarının üretimi Ankara’nın imarı içinde önemli bir yer tutmuş ve çeşitlenmiştir. Sinemaların, restoranların, bar ve tavernaların, halkevlerin yanı sıra, park ve caddeleri içeren açık alanlar eğlence mekânlarına dâhil olmuştur. (Özaloğlu 2009, 29).

Ankara’da dönem içerisinde eğlence mekânları, önemli birer toplumsal alan olarak, çeşitli görgü kurallarının, giyim-kuşam adabının da ciddiyetle uygulandığı yerlerdir. Bunun en önemli kanıtı olarak, dönem dâhilinde çeşitli dergilerde yer bulmuş ve halkın, toplumsal alanlarda nasıl giyinmesi, davranması gerektiğine referans veren yazı ve görseller gösterilebilir.⁵ Özellikle, batılı şehirler etkisinde şekillenen moda fikirlerinin, gündelik giyim önerileri adı altında halka tanıtıl-

Şekil: 3 Hayat Dergisinde Yayınlanan Giyim Önerileri ve Görgü Ansiklopedisi, (Hayat Dergisi, 1960)

Şekil: 4 Adap Kuralları Görselleri, (Yedigün Dergisi, 1941)

5. Dönem dâhilinde giyim, yeme-içme adabını konu alan daha fazla dergi için, 5 Şubat 1960 Sayılı Hayat Dergisi, 15 Aralık 1941 Sayılı Yedigün Dergisi

ması ve bu tür süreli yayınlarda, görgü kurallarının en ince detaylarına kadar anlatılması şehirlinin eğlence mekânlarını da kapsayan toplumsal alanlarda nasıl giyinmesi, davranması gerektiğine dair bir kılavuz oluşturmuştur. (Şekil 3-4) Örneğin sinemalarda, ailelerin gösterimlere, adeta operaya gider gibi şık hazırlandığı, sosyal hayatta ise, dönemin modasının gösterimdeki filmlerin anlatısından etkilendiği bilinmektedir (Bozyiğit 1999, 173). Bununla birlikte, mekânların sosyal yaşama dolaylı etkilerinin yanı sıra, çeşitli giyim-kuşam müsabakaları ile halkı doğrudan çağdaş bir pratiğe adapte etme çabası olmuştur. Uzun zaman boyunca şehrin ilk ve tek eğlence mekânı olarak hizmet veren ve kendisinden sonraki birçok mekâna liderlik eden⁶ Ankara Palas (Cantek 2003, 263-278), baloların yanı sıra, çeşitli “zarafet” müsabakalarına da ev sahipliği yapmıştır. (Şekil 5-6)

Şekil: 5 Ankara Palas’da düzenlenen Zarafet Müsabakası İlanı, (Kaynak: Ulus Gazetesi, 1948)

Şekil: 6 Ankara Palas İlanında Kıyafet Vurgusu (Kaynak: 13 Aralık 1929 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, Sayfa 4)

Millî Eğitim Bakanının himayesinde Türk Yüksek Mimarlar Birliğince hazırlanan

BÜYÜK

Güzel Sanatlar

balosu

29 Ocak Cumartesi akşamı

Ankara Palas salonlarında

Programı:
Saat 21.30

Minat Feamen piyano resitali
Sonat (Claire de lune) Beethoven
Adagio sostenuto, Allegretto, presto agitato. 21.45

Belkis Aran şan resitali
1) La Forza del Destino (Verdi)
Leonore'nin ariası
2) Adriana Lecouvreur (Cilea)
3) Manon Lescaut (G. Puccini)
Manon'un ariası
Piyanoda Walter Schölsinger

Sabahâ kadar
İki caz, hediyelerin dağıtılması,
zarafet müsabakası, balo gazetesi, kartonlar

Davetiyeler:
Ankara Palas kapısı, Birke mağazası ve Mimarlar Birliğinde.
TEL: 23318

502-2

6. Dönem içinde faaliyet göstermiş yeme-içme mekânları hakkında daha fazla bilgi için, Tonga, Necati, (2019), “Bir Edebi Muhit Olarak Ankara (1923-1980)”, Çolpan Kitap, s.171-281
Evren, Burçak, (1998), “20’li Yılların Bozkır Kasabası Ankara”, Boyut Yayınları, s.195-233

Ankara Palas.

CUMARTESİ günü 14 Kânunnevel 1929 tarihinde Ankara Palas (STYLE ESPAGNOL) usulündertip edilen büyük salonunda, BİRİNCİ GALA VE DÂNSLİ AKŞAM YEMEĞİ verilecektir.

İŞBU GALA Müsamesesinde, Londra'nın meşhur Kolizetum tiyatrosu ARTİSTLERİ olan ROYCESİSTERS ve Paris'in şarkıcısı MYRIEL, TRIO MURRAY, BALLETT DORIAN meşhur Berli'n Vintergarten 3 SISTERS GRAY ve PALAS BARIN İKİ ORKESTRALARI tarafından ıstırah edilcektir.

HEDİYELER KOTİYON VE SERPANTEN

BUGÜN ÖĞLEDEN SONRA

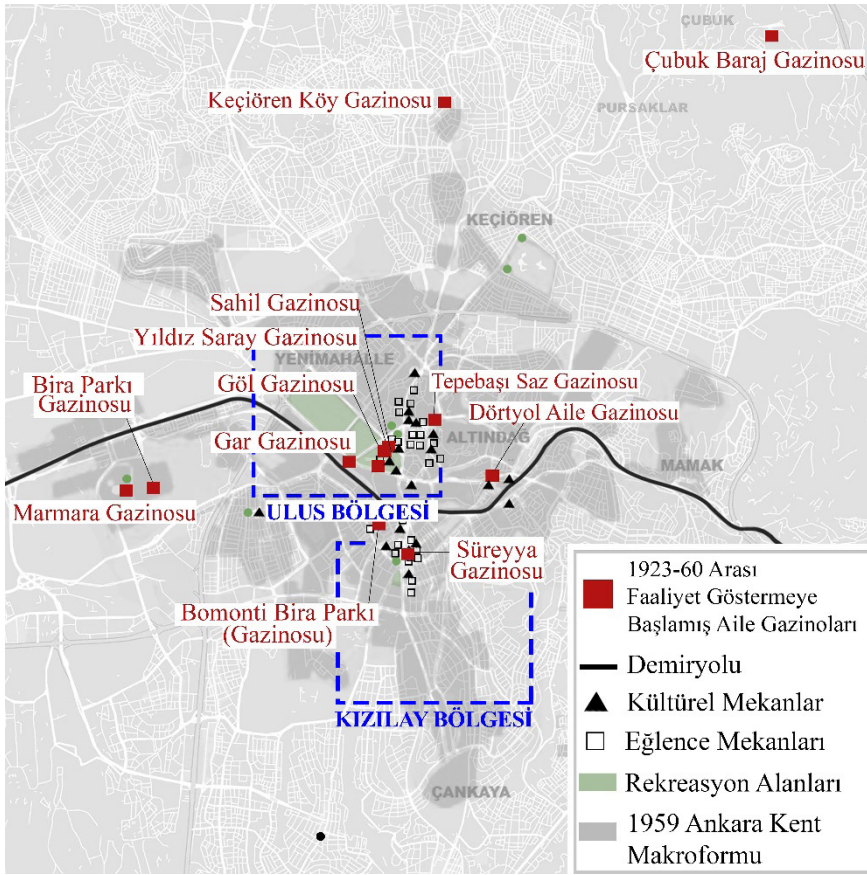
muazzam programla büyük danslı matine.
Masa tutulması rica olunur. Akşam yemeği 475 kuruştur.
Ehven fiatlı sarap listesi En güzel Şallara mükâfat verilecektir.

MÜSAMERE ELBİSESİ MECBURİDİR.

Aile gazinoları, bahsi geçen görgü, giyim kuşam, yeme-içme kurallarının ciddiyetle kurgulanıp, uygulandığı önemli mekânlar olmuşlardır. İlk örnekleri İstanbul’da ortaya çıkmış gazinoların kökeni Osmanlı eğlence kültüründen gelmekte ve *alafiranga meyhane* şeklinde betimlenmektedir. Bu mekânların İstanbul’daki öncüleri, Zeki Müren’in de içerisinde olduğu ünlü isimlerin sahne aldığı, Belvü, Moulen Rouge, Taksim Gazinolarıdır (Fakir, 2020 a). Bu anlamda gazino eğlence kültürü, Cumhuriyetin ilanından sonra çıkmamış, var olan bir eğlence anlayışının daha çağdaş özellikler kazanması ile dönüşüm geçirmiştir. Müziği ana eğlence aracı olarak kabul eden gazino eğlence mekânlarında batı (*alafiranga*), doğu (*alaturka*) ve arabesk (*göçmen etkisi görülen*) müzik çağdaş bir etkileşim dâhilinde sunulmuştur (Beken, 2003). İstanbul’da batı etkisinde ortaya çıkan ve gazinoların da arasında bulunduğu çeşitli eğlence mekânları ile halkın aşına olduğu çağdaş eğlence anlayışı, Ankara’ya, başkent ilanının ardından gelmiş ve İstanbul’dakinden farklı bir ideoloji ile üretilmiştir.

3. Gazino Eğlence Kültürünün Oluşumu: 1923-60 Yılları Arası

Başkent’te gazino eğlence anlayışının ortaya çıkmasına denk gelen yıllarda, şehir genelinde kapsamlı imar faaliyetlerinin yürütüldüğü görülmektedir. Bu dönemde, çağdaş yapıların hayata geçirildiği geniş bir inşaat sahasını andıran Ankara (Kemalettin 1976, 179), neredeyse 1960’lara kadar bu durumunu sürdürmüştür. 1920’lerde ilk adımları, planlı ve öngörülü olarak atılmış kentleşme faaliyetleri bu dönemin sonlarına doğru değişim göstermiştir. Özellikle 1955-1960 aralığında şehir artık eskisine göre daha az yeşile sahip bir imar alanı gibi görünmektedir (Şenyapılı 1970, 26). Dönemin ortalarından itibaren Ankara’da hızlı yapılaşma ön planda olmuştur. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri olarak da ön görülemez kentleşme sonucu oluşmuş gecekondu alanlarının artışı gösterilebilir (Yavuz 1972, 23).

Şekil: 7 1923-60 Arası Faaliyet Göstermeye Başlamış Gazinoların Dağılımı, (Lale, 2021, 21)

Şehrin bu durumu içinde, eğlence mekânları da sosyal hayatın şekillendiği yerler olarak, bahsi geçen imar politikaları dâhilinde yerleşim göstermiştir. Bu dönemde gündelik hayattaki önemli değişimlerden biri kentlilerin, iki farklı grup olarak kendilerine farklı sosyalleşme ve eğlenme noktaları seçmesidir. Ankara'nın başkent olmadan önce sosyalleşme alanı olan "Ulus" 1940'lara kadar, şehrin her yerinde yaşayan halk için hem idari hem de sosyal yaşamın şekillendiği bir merkez durumundayken, bu tarihten sonra şehir Kızılay'ın değer kazanması ile iki merkezli bir yapıya bürünmüştür. 1950'lerden sonra, göç ve gecekondulaşma nedeni ile Ulus düşük-orta, Kızılay ise üst-orta seviyenin eğlence, kültürel alışkanlıklarının şekillendiği buluşma noktası olmuştur (Bayraktar 2017, 27-28). Gazino yapıları ve halkın sıklıkla kullandığı diğer eğlence-dinlence yapıları, süreç içinde bu merkezlerde ve yeni oluşturulan mahaller içinde konumlandırılmıştır.

1923-60 dönemi içinde Ankara'da faaliyet göstermeye başlamış eğlence-dinlence ve kültürel mekânların kentte konumlanışı incelendiğinde, yerleşim olarak çoğunlukla Ulus-Kızılay doğrultusunu seçtikleri görülmektedir. (Şekil 7) Bununla birlikte, dönem dâhilinde şehrin planlaması içinde, yeni imara açılmış ve inşa edilmiş alanlar olan; Gençlik Parkı ve Gazi Çiftliği de bu dağılımın yoğunlaştığı yerlerdendir. Jansen'in tamamladığı Ankara Planı doğrultusunda imara açılmış bu alanlar, bahsi geçen eğlence ve kültürel mekânların, su veya yeşil ile ilişkili kurgusuna olanak sağlamıştır (Lale 2021, 22). Bu dönem içinde faaliyete başlamış Ankara Aile gazinoları Şekil 8'de listelenmiştir.

Şekil: 8 1923-60 Yılları Arasında Faaliyete Başlamış Aile Gazinoları (Lale 2021, 22-23)

1923-60 Arasında Faaliyet Göstermeye Başlamış, Aile Gazinoları

Gazino Adı	Adres	Açılış Yılı	Kapanış Yılı	Açıklama
Marmara Parkı (Gazinosu)	Atatürk Orman Çiftliği İçti	1929	1950'lerden Önce	İçkisiz, 2.sınıf, sadece gündüz kullanımda
Keçiören Köy Gazinosu	Asfalt/Keçiören	1930'lar	Kapanış tarihi kesin değil.	İçkili hem yazlık hem kışlık olarak kullanılmış
AOÇ Bira Parkı Gazinosu	Atatürk Orman Çiftliği İçti	1930'lar	Kapanış tarihi kesin değil.	Her mevsim kullanılabilen bölümleri bulunmaktadır
Gar Gazinosu	Tren Garı Yanı/ Ulus	1937	1976	İçkili Aile Gazinosu, 1.Sınıf
Çubuk Baraj Gazinosu	Çubuk Barajı	1938	2016 (yıkılma tarihi)	İçkili Aile Gazinosu
Dörtüol Aile Çay Bahçesi (Gazinosu)	Beyşehir Sok. Cebeci/ Dörtüol	1939	1965	İçkisiz Aile Gazinosu, 2.sınıf, Yazlık kullanıma uygun
Süreyya Gazinosu (Pavyonu)	Kızılay (Soysal Apartmanı Bodrum katı)	1943	1964	Üst gelir grubuna hitap etmiştir
Bomonti Bira Parkı (Gazinosu)	Strazburg Cad. (Serçe Sok.) ve Toros Sok. Kesişimi	1940'lar	1960 ortaları	İçkili Aile Gazinosu
Göl Gazinosu	Gençlik Parkı İçti	1946	1966	İçkili Gazino
Tepebaşı Saz Gazinosu	Hacı Bayram/Ulus	1949	Kapanış tarihi kesin değil.	İçkili Aile Gazinosu, 1.Sınıf
Yıldız (Saray) Gazinosu*	Gençlik Parkı İçti	1955	1997'de hala faal olarak belgelenmiş.	İçkili Aile Gazinosu, 2000'lerden önce kapandığı bilinmektedir
Sahil Gazinosu*	Gençlik Parkı İçti	1950'ler	1997'de hala faal olarak belgelenmiş.	Açık alanda hizmet veren bir gazinodur.

* Bu gazinolar hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır
—: Çalışma kapsamında incelenen gazinolar

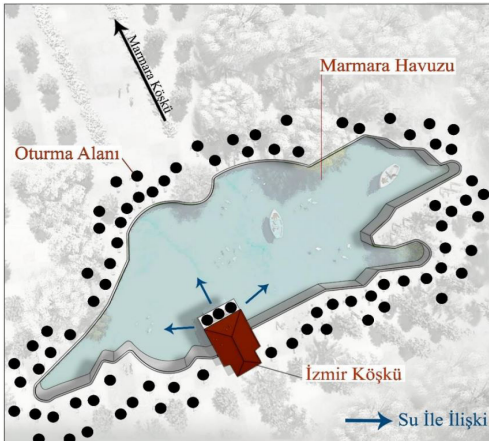
- Dönem dâhilinde faaliyet göstermeye başlamış gazinolardan, işler olduğu aralık tam olarak veya yaklaşık olarak bilinenlerin hepsinin, 20 yıl üzeri faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir.
- Listelenmiş tüm gazinolar hakkında detaylı bilgi için; Lale, Başak, (2021), "Cumhuriyet Dönemi Ankara Gazinolarını "Su" Üzerinden Yeniden Okumak: Göl Gazinosu Üzerine Mekânsal Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yürütülen arşiv çalışmaları sonucu bu dönemde faaliyet göstermeye başlamış 12 aile gazinosu tespit edilmiştir. Bunların içinden 10'u 1950'ye kadar olan dönemde geri kalan 2'si ise son 10 yıllık dönemde faaliyete başlamıştır. 1'i hariç hepsinin şehrin yeni oluşturulmuş bölgelerinde konumlandığı tespit edilen bu gazinolar, dönemin sosyal hayatını yönlendiren işletmeler olmuşlardır (Lale 2021, 23). Bu çalışmada listelenen aile gazinosu yapıla-

rının içerisinde, belirli mekânlar yoğun ilgi görmüş, sosyal hayatta ve halkın belleğinde önemli izler bırakmıştır. Çalışmada uzun süre hizmet vermiş ve dönemin süreli yayınlarında sıklıkla yer bulmuş örnekler, incelenmek adına seçilmiştir.⁷ Bu analiz, halkın sosyal hayatında uzun süre yer etmiş, rağbet görmüş ve basında sıklıkla yer almış 7 dönem gazinosu üzerinde yapılmıştır.⁸

3.1. Gazino İncelemesi

Dönem dâhilinde incelenen ilk gazino, aynı zamanda Ankara'nın inşa edilmiş ilk aile gazinosu olan *Marmara Gazinosu*'dur. Marmara Gazinosu, dönemin ilk gazinosu olmasının yanı sıra, yeni oluşturulmuş planlı bir alan dâhilinde projelendirilmesi açısından da önem taşımaktadır. Gazi Çiftliği, sadece üretimin yoğunlaştığı bir alan olarak düşünülmemiş, yeşil, su ve bunlarla ilişkili çeşitli mekânlarla Ankara'nın başkent olmasının ardından yoğun ilgi gören bir alan haline almıştır. Çiftlik aynı zamanda, müze, plaj, eğlence parkı, restoran, gazino gibi mekânlarla, halkın sosyalleşebileceği gözde bir alan olmayı da başarmıştır (Atak ve Şahin 2004, 81). Gazino yapısı da planlanmış bu alanın sosyalleşme ve eğlenme kısmının en önemli mekânlarından biri olarak gösterilebilir. Marmara Köşkü yerleşkesinde bulunan ve Marmara Havuzu ve havuzun kenarına konumlanmış, İzmir Köşkü'nden oluşan gazino (Alpagut 2012, 83-84), biçimsel olarak, Marmara Denizi'nin kenarında konumlanan bir köşkü anımsatmakta ve havuz çevresinde açık, İzmir Köşkü içerisinde de kapalı oturma alanlarından oluşmaktadır. (Görsel 9-10) Gazino, sunduğu çağdaş eğlence anlayışı ile halkın yeni yaşayışı deneyimleyebileceği önemli mekânlardan bir olmuştur. "Cumhuriyetin ilk yıllarında hafta sonları kentlilerle dolup taşan Marmara Havuzu kıyısında başta Riyaseti Cumhurbaşkanlığı Orkestrası olmak üzere ve Klasik Türk Müziği ve Batı müziği üzerine çeşitli konserler verildiği bilinmektedir" (Türkyılmaz 2015, 114).

Bu anlamda gazino, arşiv fotoğrafları (Şekil 11) ve bilgilerinden referansla çağdaş eğlenme ve giyim kuşam adabının öğretildiği, uygulandığı, öncü bir mekân olmuştur.

ORMAN ÇİFTLİĞİ

MARMARA PARK GAZINOSUNDA

Fevkalâde SAZ

* İSTANBUL'DAN YENİ GETİRİLEN SANATKÂRLAR VE ayrıca Hittit Yıldız Yasesen ve bestekâr Erzurumlu Haydar Telhüner'in istirahatle ve okuyucu solist bayanlar tarafından her gün saat 18 den 24 e kadar **altıtırka ve alafranga** diyetler

			
Bestekâr KEMAL ERZURULU Haydar Telhüner	Piyani ve alforden ve Solist Salme Güler	Hittit yıldız ve bühbül sesi Yasesen Energetik	Bestekâr Haydar Taftıya

Gazinosunda temiz servis ve nefis mezele en titiz alleleri bile memnun etmektedir. Marmara Park Gazinosu Ankara'nın yeşine aile yuvasıdır.
Hafta Gazinosu her gün açık olmakla beraber cumartesi ve pazar günleri de fevkalâde caz vardır.
Telefon: 7137 den 21 Marmara; Telefon: 3941 Baraj;

Dönemin faaliyet göstermiş ilk örneklerinden olan *Keçiören Köy Gazinosu* gerek konumu ve mekânsal özellikleri gerekse sunduğu eğlence pratikleri anlamında döneminin önemli bir eğlence mekânı olmuştur. Faaliyet göstermeye başladığı dönemde, Keçiören bölgesi yapılaşmanın yoğun olduğu bir bölge olmadığından, ulaşım zor olmuş; fakat bahçesi, iç mekânı ile özellikle gençlerin tercih ettiği bir gazino olmuştur (Özalp 2016, 410). Bununla birlikte, gazinonun; akşam yemeği menüsü, gramfon veya radyo müziği seçenekleri ile ailelerin keyifli vakit geçirmesini vaat eden bir mekân olduğu bilinmektedir (Ulus Gazetesi, 1935). Gazinonun süreli yayınlarda yer alan fotoğraflarından hem iç hem de dış mekânın her mevsim aktif olarak kullanılmaya elverişli olduğu anlaşılmaktadır. (Şekil 11)

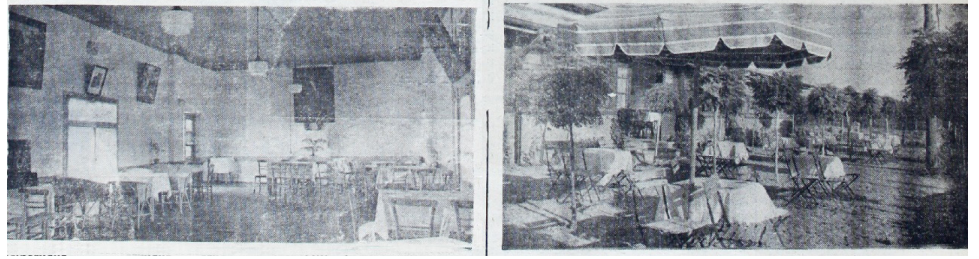
Şekil: 10 Önde Marmara Gazinosu (İzmir Köşkü ve Marmara Havuzu) Arkada Marmara Köşkü, (Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No: 0913)

Şekil: 11 Marmara Gazinosu İlanı, 13 Ekim 1948 Tarihli Ulus Gazetesi (Ulus Gazetesi, 1948)

Şekil: 9 Marmara Gazinosunun Su ile İlişkisi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi AOÇ Çalışmaları Projesi, <https://bit.ly/319GjUf>, (ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 2014), Yazar Tarafından Düzenlenmiştir.

Şekil: 12 Keçiören Köy Gazinosu Fotoğrafları, 13 Haziran 1935 tarihli Ulus Gazetesi, Sayfa 3, (Ulus Gazetesi, 1935)

Şekil: 13-14-15 Gar Gazinosu Arşiv Belgeleri, Solda; Gar Gazinosu, 1938, (Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi, 1938), Ortada; Gazino'nun Dış Mekânı, (Kaynak: Solda/ Ortada; Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No:1686,1149), Sağda; (SALT Araştırma - Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi, Envanter No: ABK002046)

Dönem içinde faaliyet göstermeye başlamış ve hem yansıttığı eğlence anlayışının hem de mimari özelliklerinin çağdaş izler taşıması ile öncü olmuş bir diğer örnek ise *Gar Gazinosu*'dur. Gazino, 1937 yılında faaliyet göstermeye başlamış birinci sınıf kategorisinde yer alarak üst düzey gelir grubuna hitap etmiş, hem yabancı hem de yerli orkestraların konuk olduğu, danslı ve içkili bir mekân olmuştur (Özalp 2016, 412). (Şekil 16-17)

tasarlanmış, içine konumlandırılmış park ile beraber projelendirilmiş, gazino ve lokanta kısımları ile çağdaş izler taşıyan bir mekân olmuştur (Aslanoğlu 2005, 6-7). Gazino, lokanta ve servis alanlarının bulunduğu üst kat ve bahçe, teras alanlarının bulunduğu taraça katından oluşan yapı, baraj gölünün kıyısındaki konumlanışı hem cephede hem de iç mekândan okunan kıvrımları ile transatlantik estetiğinin özgün bir örneği olmuştur. (Görsel 18-19)

Şekil: 16-17 Gar Gazinosu Arşiv Belgeleri, Solda, Gar Gazinosu'nda Yeni Yıl Eğlencesi, 1957, (Kaynak: Sağda; Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No:3135), Sağda; Gar Gazinosu İlani, 16 Mayıs 1939 tarihli Ulus Gazetesi, Sayfa 8, (Ulus Gazetesi, 1939)

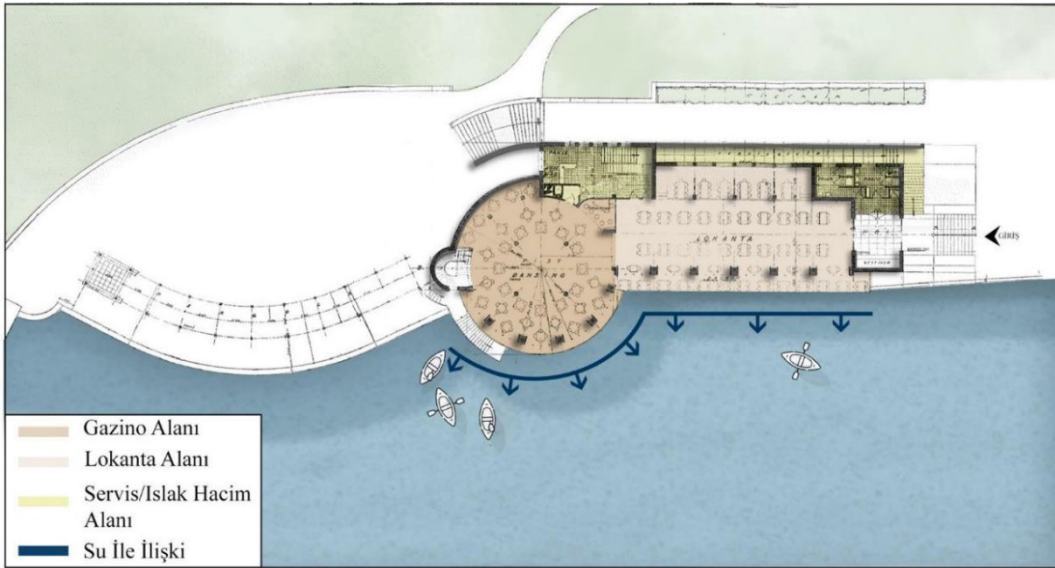

Yapının mimari özellikleri de içerisinde kurgulanan çağdaş eğlence ile paralel bir görünüm sergilemektedir. (Şekil 13-14-15) Gazino, Şekip Akalın tasarımı olup, yatay ve dikeyde kütle birleşimi hem cepheden hem iç mekândan okunan kavisli formu, bahçesi ve havuzu ile dönemin modern estetik kaygılarını yansıtmaktadır (TMMOB Ankara Şubesi 2009, 11).

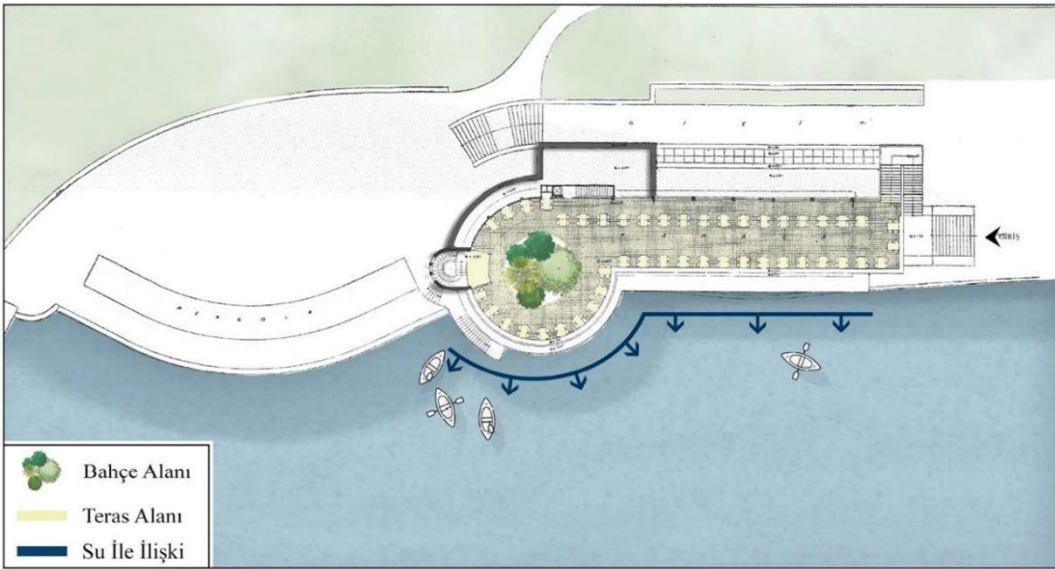
1923-60 dönemi içinde inşa edilmiş bir diğer önemli gazino ise Çubuk Barajı kenarında konumlanmış *Baraj Gazinosu*'dur. Yapı, 1937 yılında Theo Leveau tarafından

Gazinonun içerisinde kurgulanan eğlence pratiklerinin niteliği de benzer biçimde çağdaş izler taşımaktadır. (Şekil 20-21) Dönemin popüler yayımlarından birinde gazinonun eğlence programı hakkında "Serin rüzgârı, tatlı su sesleri, güzel mehtabı, neşeli müziği ve dansıyla bu yaz içinde geçireceğiniz güzel saatler aynı zamanda yardım isteyenleri koruduğu için hâtıranızda ebediyen yaşayacaktır" (Ulus Gazetesi 1948, 6), yorumu yapılmıştır.

ÜST KAT PLANI

TARACA PLANI

Şekil: 18-19 Çubuk Barajı Teknik Çizimleri, Üstte; Çubuk Baraj Gazinosu Üst Kat Planı, Alttta; Çubuk Baraj Gazinosu Taraşa Planı, 1937, (Planlar Oranlı Eklenmiştir.) Bayındırlık İşleri Dergisi, Sayfa 86-90, (Bayındırlık Bakanlığı Yayın Direktörlüğü, 1937), Yazar Tarafından Düzenlenmiştir.

Şeki: 20-21 Baraj Gazinosu Arşiv Belgeleri, Çubuk Barajı İç ve Dış Mekân Fotoğrafları, Solda; Çubuk Baraj Gazinosu Ön Cephesi, 1940, (Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No:0628), Sağda; Çubuk Baraj Gazinosu Gazete İlanı, 14 Haziran 1946, Tarihli Ulus Gazetesi, (Ulus Gazetesi, 1946)

Dönem içinde uzun yıllar hizmet vermiş bir gazino ise *Dörtyol Aile Gazinosu*'dur. Gazino, sadece açık alan olarak hizmet vermiş, bu nedenle de sadece uygun hava şartlarında açık kalmıştır. Düşük fiyatlı olması ve alkol servisinin olmayışı nedeni ile her kesime hitap eden gözde bir mekân olmuştur (Özalp 2016, 408). (Şekil 22) Dörtyol Gazinosu'nun aksine *Süreyya Gazinosu* ise dönemin yeni planlanmış alanı olarak Ankaralıların hayatına giren, Kızılay bölgesinde konumlanmış ve üst kesime hizmet vermiştir. Giyim kuşam adabına, servis kurallarına itina edilen mekânda (Özalp 2016, 420), önemli etkinlikler düzenlenmiş, bu etkinliklere abiye, takım elbise gibi kıyafetlerle girişe izin verilmiştir (İpekeşen, 2010). Bu hali ile gazino, hem hitap ettiği zümre hem de uyguladığı sıkı adabı muaşeret kuralları ile çağdaş sosyal hayat kurallarının uygulandığı ve öğretildiği mekânlar arasında olmuştur.

Dönemin incelenen son mekânı, Gençlik Parkı *Göl Gazinosu*'dur. Marmara ve Çubuk Baraj Gazinolarında olduğu gibi Göl Gazinosu da inşa edildiği dönem dâhilinde Ankara'nın imarı kapsamında projelendirilen bir sosyal alan içinde konumlanmış hem mimari özellikleri hem de içerisinde sahnelenen eğlence fikri ile çağdaş Cumhuriyet fikrinin önemli bir somut örneği olmuştur.

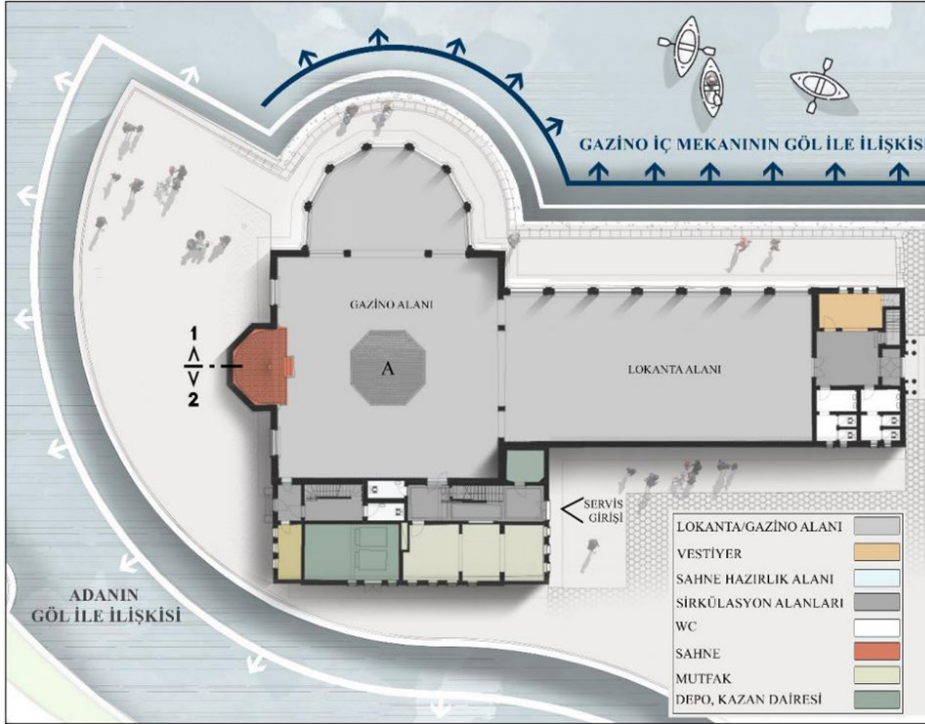
Yerleşimi, mimari özellikleri ile örnek bir alan olarak tasarlanan Gençlik Parkı (Dinçer 2017, 330), içinde yer bulmuş Leveau tasarımı gazino, su ile ilişkili, birbirini dik kesen iki kütleli gazino ve lokanta görevini üstlendiği yalın bir tasarıma sahiptir (Aslanoğlu 1998, 330) (Şekil 23-24). Gazino hem mimari özellikleri hem de eğlence anlayışı ile dönemi için kentin simge mekânı haline gelmiştir. 1950'lerden önce batı esintili müzik sergilenen mekân, sonraları alafranga yanında alaturka programlara da sahne olmuştur (Demir, 2006/4, s. 74). Sadece halkın gözde mekânı olmaması aynı zamanda bürokratik buluşmalara da ev sahipliği yapan simge bir mekân haline gelmiştir (Gençlik Parkı Gazetesi 1959, 1). (Şekil 24-25) Bu hali ile gazino hizmet verdiği dönem içinde şehrinin belleğinde yer etmiş önemli bir eğlence mekânıdır. 1923-60 aralığında hizmet vermeye başlamış gazinoların her biri, temelleri bu dönem içinde atılan cumhuriyet ideolojisini yaymaya yönelik referanslar içermektedir. Gazinoların büyük çoğunluğu, hem batılı eğlenme anlayışını odağına almış, hem de şehrin yeni planlanmış bölgelerinde, modern mimari ve iç-dış mekân bütünlüğü göz önünde tutularak şekillenmiştir. Dönem gazinolarının büyük bir kısmı açık alan ya da bir kapalı alanla ilişkili açık alanla birlikte tasarlanmıştır (Lale 2021, 27).

Şekil: 22 Cebeci-Dörtyol Aile Bahçesi ve Gazinosu Afişi, 29 Mayıs 1948 tarihli Ulus Gazetesi, Sayfa 6, (Ulus Gazetesi, 1948)

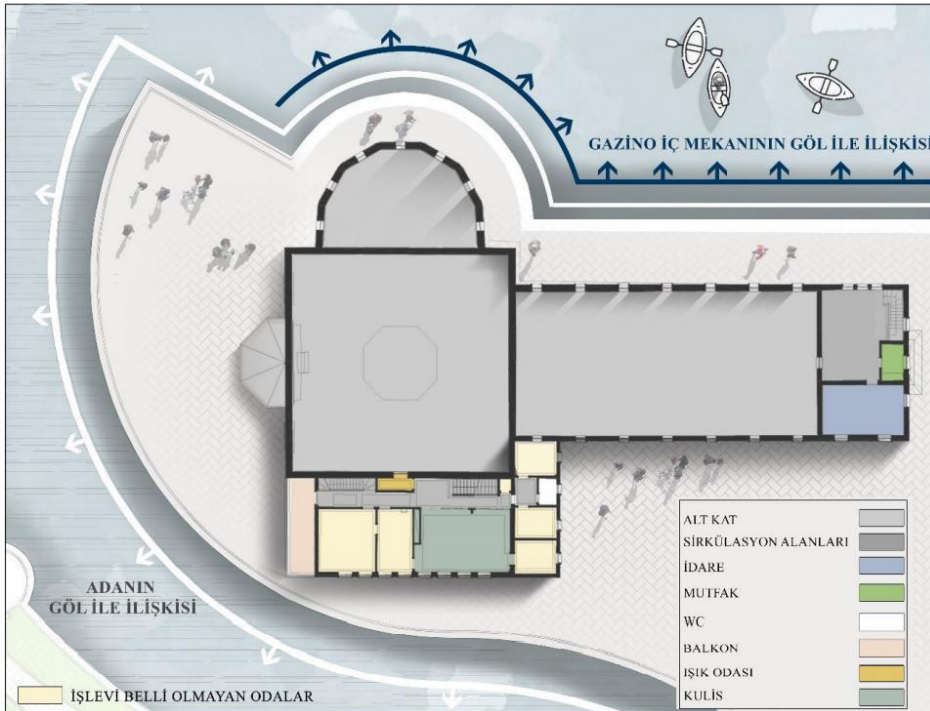

İncelenen gazinolarda, yeme içme giyim kuşam kurallarının özenle uygulanıp, öğretildiğini söylemek mümkündür.

Şekil: 23-24 Göl Gazinosu Üstte; Restitüsyon Çalışması Zemin Kat Çizimi, Altta; Göl Gazinosu Restitüsyon Çalışması Birinci Kat Plan Çizimi, 2005, (Planlar Oranlı Eklenmiştir.), Ankara Büyükşehir Belediyesi Arşivi, Yazar Tarafından Düzenlenmiştir.

ZEMİN KAT PLANI

ÜST KAT PLANI

Şekil: 24-25 Göl Gazinosu Arşiv Belgeleri, , Solda; Göl Gazinosu ve Köprüsü, Dericizade Arşivi, (Dericizade Arşivi, 1960), Sağda, İstanbul'dan Gelen Bir Heyetin Ankara Devlet Büyüklüğü ile Göl Gazinosu'ndaki Buluşması, 3 Ağustos 1959 Tarihli Gençlik Parkı Gazetesi, Sayfa 1, (Gençlik Parkı Gazetesi, 1959)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Cumhuriyetin ilanı ile değişen yönetim ideolojisi, Ankara'da, kendini sosyal hayatta modernize edilmiş eğlenme fikri ile göstermiş, halka eskisinden farklı ve çağı yakalayan bir ülkenin sosyal öğretileri bu fikir ile örtüşür biçimde üretilmiş eğlence mekânlarında gösterilmiştir. Şehirli yabancı olduğu yeme-içme, giyim-kuşam adabını bu mekânlarda deneyimlemiş, adeta bu çağdaş şehirli yetiştiren öncü okulların, öğrencileri olmuşlardır. Aile gazinoları, bahsi geçen ve cumhuriyetin ilanı sonrası faaliyete başlayan eğlence mekânları gibi idealize edilmiş sosyal hayatın sunum merkezi olmalarının yanında, özellikle 1923-60 döneminde üretilen örnekler üzerinden mekânsal olarak da düşünülmüş bir sürecin ürünü olmuşlardır. Bu yapıların çoğunun çevreleri ile kurduğu ve kendi içindeki mekânsal ilişkiler, özenle ve dönemin çağdaş mimarlık anlayışı ile çözülmüştür. Dönemin aile gazinolarının büyük bir kısmı ya kentin yeni oluşturulan alanlarında tekil olarak yer almış ya da bu alanlar dâhilinde planlanmış projelerin önemli birer ögesi olarak eş zamanlı inşa edilmiştir. Çoğunluğu Kızılay, Gazi Çiftliği, Gençlik Parkı Bölgelerinde konumlanmış bu gazinolar yer aldıkları bağlam ile beraber düşünülmüş, iç mekânın özenle kurgusunun yanı sıra, iç-dış ilişkisini sağlayan dış mekân ve peyzaj da kurgulanmıştır. Bu sayede bahsi geçen ilk dönem gazino yapıları çağdaş eğlence anlayışının sunuşu için öncü olmalarının yanında, şehir planlaması dâhilinde düşünülmüş, mimari özellikler bakımından da sonraki sosyalleşme mekânlarına örnek teşkil etmesi öngörülerek tasarlanmışlardır.

Bu anlamda incelenen 1923-60 dönemi aile gazinoları sadece kendi dönemleri

için değil, kurgulanan söylemsel mantığın, mekânsal anlamda karşılık bulması açısından çağının ilerisinde bir anlayış içerdiklerinden günümüze de referans verir niteliktedir. Her ne kadar gazino eğlence kültürü günümüze ulaşamamış olsa da kurgulanış biçimleri, günümüzde sosyalleşme mekânlarının, eğlence anlayışının kaliteli biçimde sunulabilmesi adına hangi özellikleri taşıması gerektiğine dair somut birer örnek oluşturmaktadırlar. Güncel olarak modern adı altında tek tipleşen, iç-dış ilişkisini pencere açıklıkları ile dahi kurmayan apartman veya alışveriş alanları içlerine sıkıştırılan eğlence yapılarına zıt üretilen bir asır öncesinin bu mekânları ve yansıttıkları ideoloji her ne kadar ömrünü doldurmuş görünse de halen eğlence mekânlarının üretiminde öğretici konumdadır.

Bununla birlikte, yürütülen arşiv çalışmasının ardından, *Baraj Gazinosu*, *Gar Gazinosu* gibi tarih yazınında oldukça yer bulmuş örnekler hariç, diğer dönem gazinolarının, arşiv belgelerinin eksik ve çelişkili olduğu tespit edilmiştir. Gazino yapılarının yaşam sürecine bakıldığında daha eskiye dayanan bu ilk dönem gazinolarına dair orijinal bilgi ve belgeler, çoğunlukla günümüze ulaşamamıştır. Bu durum bahsi geçen gazinoların günümüze kadar tam olarak listelenip incelenememesinin nedenleri arasında da gösterilebilir. Bahsi geçen yapılara ve aynı dönemlerde inşa edilmiş, arka planda kalmış mekânların arşivlerinin profesyonel bir şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Kapsamlı bir arşiv sisteminin oluşturulması hem çoğu tarih yazımında arka planda kalmış olan bu yapılar üzerinden yürütülen çalışmaları kolaylaştıracak hem de çağdaş mimari anlayışın ilk örnekleri olan bu yapıların mimari ve söylem anlamında öğretilerini anlamayı sağlayacaktır.

BİLGİLENDİRME

Bu makale, Başak Lale tarafından 2021 yılında, Doç. Dr. Duygu Koca danışmanlığında, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında tamam-

lanmış “Cumhuriyet Dönemi Ankara Gazinolarını “Su” Üzerinden Yeniden Okumak: Göl Gazinosu Üzerine Mekânsal Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- Aktüre, S. (1998). 1830'dan 1930'a Ankara'da Günlük Yaşam. *Tarih İçinde Ankara 2* (s. 35-75). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Alpagut, L. (2012). Marmara Köşkü: “Atatürk İçin Modern Çiftlik Evi”. *Metu, Journal of the Faculty of Architecture*, 69-94. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2012/cilt29/sayi_1/69-94.pdf.
- Altan Ergut, E. (2009). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: “Tanımlar, Sınırlar, Olanaklar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 121-130. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/653852>.
- Aslanoğlu, İ. (1984). Ernst A. Egli, “Mimar, Eğitimci, Kent Plancısı”. *Mimarlık Dergisi*, 15-19. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/518/7594.pdf>.
- Aslanoğlu, İ. (1998). 1930-50 Yılları Ankara'sının Eğlence Yaşamı İçinde Gazino Binaları. *Tarih İçinde Ankara 2, Aralık 1998 Seminer Bildirileri* (s. 327-340). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Atak, E., & Şahin, S. (2004). Atatürk Orman Çiftliği'nin 79 Yılı ve Çiftliğin Korunmasına Yönelik Politika Arayışları. *Planlama Dergisi*, 80-88. http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/90e982518a50e28_ek.pdf.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö., & Özsoy, E. (2005). *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: “Ankara”*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bayındırlık Bakanlığı Yayın Direktörlüğü. (1937). Bayındırlık İşleri Dergisi (Cilt 10). Ankara: Bayındırlık Bakanlığı Yayın Direktörlüğü.
- Bayraktar, N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, s. 67- 80.
- Bayraktar, N. (2017). *Ankara Yazıları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Beken, M. N. (2003). Aesthetics and Artistic Criticism at the Turkish Gazino. *Journal of Musical Anthropology of the Mediterranean*, 8-19.
- Bozyiğit, A. E. (1999). Eski Ankara Sinemaları. *Kebikeç Dergisi*, 171-176.
- Cantek, F. (2003). “Yabanlar” ve Yerliler: “Bir Başkent Olma Sürecinde Ankara”. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Cengizkan, Ali. (2011). Türkiye için Modern ve Planlı bir Başkent Kurmak: Ankara 1920- 1950. Bir Başkent'in Oluşumu, Avusturyalı, Alman, İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri (s. 24-42).
- Demir, Erol. (2006/4). Toplumsal Değişme Süreci İçinde Gençlik Parkı: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi*, s. 69-78
- Demirli, M. E. (2020). Modernite ve Arabesk Deviniminde Bir Kamusal İç Mekân:İzmir Fuar Gazinoları. *docomomo_tr Türkiye'de Modern İç Mekânlar Sempozyumu* (s. 1-2). Ankara: Docomomo Türkiye.
- Dericizade Arşivi. (1960). Dericizade Arşivi Web Sitesi. Erişim: 05.10.2020: <http://dericizade.blogspot.com/search/label/Gençlikparkı%20Eski>
- Duru, B. (2012). Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmarı. F. Ş. Cantek içinde, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* (s. 107-123). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Evren, B. (1998). *20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- İpekeşen, Erdal. (17.07.2011). Ankara'nın dünden bugüne 88 yıllık sosyal yaşamı. <https://www.hurriyet.com.tr/ankara-nin-dunden-bugune-88-yillik-sosyal-yasami-iii-18270517>.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi. (13.12.1929). Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/128926>.
- Hayat Dergisi. (1960). İlkbahar ve Yaz Modasının Getirdileri / Görgü Ansiklopedisi, (6-1), 17-21.
- Fakir, C. (Yöneten). (2020). *Assolistler* [Sinema Filmi].
- Fakir, C. (Yöneten). (2020). *Gazinolar* [Sinema Filmi]. <https://tv.vodafone.com.tr/detaylar/gazinolar/72ba34b7-0062-4210-a99c-b0b34e6e06b1>.
- Gençlik Parkı Gazetesi. (03.08.1959). İstanbuldan Gelen DP Heyeti Şehrimizde. *Gençlik Parkı Gazetesi*, s. 1.
- Girgin Akın, E. (2005). Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Eğlence Mekanları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Gültekin, N., & Onsekiz, G. (2005). Ankara Kentinde Eğlence Mekanlarının Oluşumu ve Yer Seçimi. *Gazi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 137-144.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2018). *Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kemalettin, M. M. (1976). Ankara'nın İmarı. *Arkitekt Dergisi*, 179. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/184/2413.pdf>.
- Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi. (1922), Ankara'da Bir Merasim Töreni, Ankara, Fotoğraf, Kartposral ve Gravür Arşivi, Envanter No:2000_1
- Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi. (ty.) Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü ve Havuzu, Ankara, Fotoğraf, Kartposral ve Gravür Arşivi, Envanter No: 0913.
- Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi. (ty.) Çubuk Barajı, Ankara, Fotoğraf, Kartposral ve Gravür Arşivi, Envanter No: 0628.
- Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi. (ty.) Ankara İstasyonu ve Gar Gazinosu, Ankara, Fotoğraf, Kartposral ve Gravür Arşivi, Envanter No: 1149.
- Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi. (1938) İstasyon Meydanı Ankara, Fotoğraf, Kartposral ve Gravür Arşivi, Envanter No: 1686
- Koç Üniversitesi Vekam Kütüphanesi ve Arşivi. (1957) Gar Gazinosunda Yeni Yıl Eğlencesi, Ankara, Fotoğraf, Kartposral ve Gravür Arşivi, Envanter No: 3135
- Lale, B. (2021, Şubat). Su İle İlişkili Cumhuriyet Dönemi Ankara Gazinolarını Yeniden Okumak: Göl Gazinosu Üzerine Mekansal Bir İnceleme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı.
- ODTÜ Mimarlık Fakültesi. (2014). ODTÜ Mimarlık Fakültesi AOÇ Araştırmaları. Erişim: 14.09.2020 <http://aacarastirmalari.arch.metu.edu.tr/files/2014/06/comp-8.jpg>
- Önder, D. (2012). Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Kentel Eğlence-Dinlenme Coğrafyasının

- Değişimi: Toplumsallaşmanın Mekânından Tüketimin Mekânına. TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu (s. 245-255)
- Özaloğlu, S. (2009). Sakinlerinin Anılarında Ankara'nın Mekansal Yaşanmışlığı. *Dosya 16*, 25-35. <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya16.pdf>.
- Özalp, M. N. (2016). *Bir Başkent'in Anatomisi: 1950'lerde Ankara*. Ankara: Ideal Kent Yayınları.
- Özdemir, N. (2007). Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi. *Milli Folklor*, 12-22.
- Salt Araştırma Arşivi. (1913) Handan Rüştü'nün Paris'ten Melahat Hanıma Gönderdiği Kartpostal, Sabiha Rüştü Bozcalı Arşivi, Envanter No: SRBDOC0373.
- Salt Araştırma Arşivi. (1937) Fotoğraflarla Yeni Ankara Garı, Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi, Envanter No: ABK002046.
- Savur, Ş. (2017). 1960'lı Yıllarda İzmir'de Eğlence Hayatı ve Gezinti Yerleri. *Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 153-178.
- Şenyapılı, Ö. (1970). Ankara <70. *Mimarlık Dergisi*, 25-44. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/396/5790.pdf>.
- Tanrıkulu, D. (1985). Ankara'da Eğlence Yaşamı. *Mimarlık Dergisi*, 22-27. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/520/7617.pdf>.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (2009, Mart 19). Bina Kimlikleri Söyleşi 1. 08 11, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Web Sitesi: http://www.mimarlarodasiankara.org/binakimlikleri/_manual/BinaKimlikleriSoylesiler01web.pdf.
- Türkyılmaz, M. (2015). Ankara'da Havuzbaşları: 1923-1950. Ankara Araştırmaları Dergisi, s. 105-136.
- Ulus Gazetesi. (13.06.1935). Keçiören Nasıl Bir Yerdir? *Ulus Gazetesi*, s. 3. <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/8737>.
- Ulus Gazetesi. (16.05.1939). Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/125860>.
- Ulus Gazetesi. (14.16.1946). Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/163593>.
- Ulus Gazetesi. (19.05.1948). Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/134571>.
- Ulus Gazetesi. (14.07.1948). Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi. Erişim: 23.11.2020 <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/129864>
- Ulus Gazetesi. (Ocak 1949). Güzel Sanatlar Balosu İlanı *Milli Kütüphane Dijital Arşivi*, Poz No: 127, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/134947>.
- Yalım, İ. (2002). Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası. G. A. Sargın içinde, *Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri* (s. 157-215). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yavuz, F. (1972). Şehirleşme Sorunu. *Mimarlık Dergisi*, 21-24. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/424/6657.pdf>.
- Yazman, D. (30.12.2019). *İstanbulda Eğlenmek*. Arkitera Web Sitesi: <https://v3.arkitera.com/h48411-istanbulda-eklenmek.html>.
- Yedigün Dergisi. (1941), İş Kişinin Aynasıdır, (18), 8-9.